

СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ЧАСУ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ

Турбулентність та невизначеність українського суспільства практично у всіх вимірах його існування – ідеологічному, політичному, економічному, соціальному – не залишила осторонь таку важливе соціальне завдання, як підготовка молоді до зміни професіоналів та фахівців. Життєве та професійне самовизначення завжди було особливо гострим викликом для підлітків та молоді. Під час соціальних катаклізмів, що обумовлені викликами військового стану, така проблема набула особливого звучання та значення. Навчання та подальша робота в Україні чи за її межами; обрання професійної діяльності за «покликом душі», чи згідно «трендів часу»; здатність почути та осмислити той самий поклик душі в умовах війни та колективної суспільної травми внаслідок протистояння та виживання. Це тільки вершина айсбергу тих безлічі питань, що постають перед молодими людьми початку 20-х. Запропонована публікація не має наміру дати відповіді на всі ці питання. Ми ставимо завданням сфокусувати увагу освітян та інших зацікавлених громадян на можливість супроводу професійного самовизначення учнів в закладах середньої освіти.

Для розкриття зазначеного напрямку ми торкнемось наступних інформаційних шарів, що стосуються царини профорієнтації та професійного самовизначення:

- 1) Профорієнтація, профдобрі, профвідбір – різниця понять.
- 2) Виклики профорієнтаційної діяльності в закладі освіти на сучасному етапі.
- 3) Алгоритм профорієнтаційних заходів в закладах освіти та їх учасники.
- 4) Психодіагностичні профорієнтаційні методики, відомі та інноваційні.
- 5) Ознайомлення з методиками профорієнтаційного прогнозування майбутнього HORIZON та Futures (таблиці майбутнього), розробленими фінськими дослідниками.

Отже, спочатку декілька слів про сучасне розуміння профорієнтації та її ролі в суспільстві. Як зазначає О. Коропецька, «профорієнтація розглядається як один із видів соціальної допомоги, яка надається людині в процесі її самовизначення у будь-якому віці і гарантується Конституцією».

Згідно з новою концепцією, розробленою сучасними українськими психологами, профорієнтація – це система науковообґрунтованих психолого-педагогічних і медичних заходів, що спрямовані на підготовку молоді до вибору професії, а особистісні особливості учня, його інтереси та здібності займають центральне місце у цьому процесі. Профорієнтаційна робота є складовою частиною цілісної системи шкільної навчально-виховної роботи, метою якої є підготовка учня до самостійного життя після

закінчення школи» [1, 29].

В такому контексті, профдобір – це заключний етап профорієнтації. В центрі системи профорієнтаційної активностей знаходиться людина, тобто учень у випадку закладу середньої освіти. Саме для учня відбувається добір з широкого кола професій. Тобто фокус уваги психолога, вчителя, профорієнтолога спрямований на конкретну людину з її інтересами, потребами, домаганнями з одного боку. З іншого боку, такий фахівець має бути поінформованим щодо множини професій, з яких потрібно виділити (дібрати) одну, що найбільше відповідає інтересам особистості.

Тобто, профорієнтолог, або людина, яка виконує такі функції, має добре розумітись на психології особистості, вміти діагностувати розмаїття природних та надбаних її особливостей та характеристик. Одночасно такий фахівець має бути обізнаним щодо світу сучасних професій, володіти динамікою рейтингу професій на ринку праці, знати тенденції виникнення нових професій та зниження соціальної значущості інших. Якщо говорити про працівників закладів середньої освіти – жодна позиція не передбачає такі професійні знання в повному обсязі. Тобто найчастіше потреби учнів-старшокласників не можуть бути повноцінно задоволені в стінах закладу освіти, і учні або їх батьки шукають зовнішніх консультантів з питань професійного самовизначення.

Провідбір, на відміну від профдобору – це узгодження характеристик кандидата з вимогами професії. В цьому випадку в центрі уваги знаходиться професія. Фахівець виконує добір кандидатів. Тобто, з одного боку розташована конкретна професія зі своїми вимогами до психологічної сфери особистості, з іншого – певна множина людей, з яких потрібно відібрати лише тих, хто задовольняє вимоги даної професії. Найчастіше такі функції виконують фахівці з підбору персоналу в різних установах та організаціях.

Щодо середньої школи, обидві складові, профдобір та провідбір, присутні в системі профорієнтаційної діяльності. Розберемось, хто та як виконує такі функції в закладах середньої освіти.

Профдобір, тобто сприяння самовизначенню учня в світі професій, відбувається через наступні активності та завдяки зусиллям таких фахівців.

- Ознайомлення учнів зі світом професій – класний керівник, психолог, соціальний педагог, батьки.
- Допомога у розумінні самого себе – психолог, вчителі, батьки.
- Ділові ігри профорієнтаційного характеру, заходи з проектування майбутнього – класний керівник, соціальні педагоги, психолог.

Провідбір також має місце в профорієнтаційній діяльності школи. Це наступні види діяльності із зазначенням фахівців, що таку діяльність реалізують.

-
- Відбір учнів для навчання за певним профілем – психолог, адміністрація закладу.
 - Підготовка до вступу до певних закладів професійної освіти – вчителі, психолог, батьки учнів.

- Пробні стажування – соціальний педагог, психолог, класний керівник, адміністрація.

Декілька тез щодо викликів профорієнтаційної діяльності в сучасних умовах. Першим викликом є мінливий світ професій, поява новітніх професій, пов'язаних з діджиталізацією. Наступною складністю є гальмування позашкільної освіти, нестача у учнів досвіду різноманітної діяльності. Також певною проблемою є нестача сучасного модифікованого діагностичного інструментарію, адже профорієнтаційні методики не встигають за змінами на ринку праці. Нарешті, дається взнаки неузгодженість різних ланок профорієнтаційної системи.

Тому пропонуємо можливий алгоритм профорієнтації, який допоможе інтегрувати зусилля різних суб'єктів шкільної освітньої системи.

- *Ознайомлення зі світом професій.* Це можуть бути екскурсії на доступні «майданчики» ринкової економіки. Альтернативний варіант – зустрічі з батьками, які є носіями різних професійних досвідів.
- *Організація простору для позашкільних активностей.* Це можуть бути гуртки з різними позашкільними активностями; проекти, що інтегрують програмне навчання з дослідництвом; стажування учнів в тих організаціях чи офісах, з якими начальний заклад уклав угоду.
- *Допомога у самопізнанні,* що може реалізуватись через організацію Т-груп, психологічних тренінгів, психологічну діагностику в контексті профорієнтаційному контексті. Таку діяльність найчастіше організує шкільний психолог.
- *Профорієнтаційні ігри та проектування майбутнього,* які може організувати як шкільний психолог, так і педагог-організатор, класний керівник, вчитель- предметник, який цікавиться таким напрямом.
- *Індивідуальні консультації* (за запитом), що зазвичай проводить шкільний психолог. Психодіагностика в профорієнтації – це окрема галузь наукових досліджень.

Зазначимо лише декілька сучасних методик, які є у вільному доступі та зарекомендували себе дуже добре для сучасних старшокласників.

Тест на тип інтелекту [2] користується значною популярністю серед психологів, і навіть багато вчителів використовують його в школах, аби допомогти учням обрати їхній життєвий шлях. Тест спирається на теорію «множинного інтелекту» доктора Говарда Гарднера. Вчений стверджував, що люди мають різні типи інтелекту і така класифікація набагато справедливіша, ніж стандартний IQ Тест, який вимірює лише інтелектуальний

потенціал людини. Тест на тип інтелекту пропонує перевірити наступні типи інтелекту респондентів: візуально-просторовий, мовно- вербальний, логіко-математичний, тілесно-кінестетичний, музичний, міжособистісний, внутрішньоособистісний, натуралістичний, та, нарешті, екзистенційний інтелект. Результати тесту підкажуть не тільки те, що є найпривабливішим для респондента, а й підкажуть, як йому розвивати інші види інтелекту [3].

Тест Велика п'ятірка (soft skills) побудований на основі сценарію, згідно якого респондент є випускником університету та шукає роботу. Велика п'ятірка – ієрархічна модель особистості, що представляє п'ять основних рис, що складають особистість

людини. Для кращого запам'ятовування в англomовній літературі п'ять рис складають в акронім «OCEAN»: Openness – відкритість досвіду; Conscientiousness – сумлінність; Extraversion – екстраверсія; Agreeableness – доброзичливість; Neuroticism – нейротизм. Попри продовження дискусій серед фахівців щодо узгодженості складових моделі, тест викликає зацікавленість користувачів та активізує інтерес самодослідження [4].

Методика «16 типів особистості». Методика дозволяє виявити тип особистості за шкалою 16 типів різних особистостей, створених Майером & Бріггсом. Запропонована версія є модифікацією класичної версії на тип особистості. Психологічне тестування розроблено на основі раніше створеної типології Карла Юнга. Згідно цієї типології, основні психологічні функції, що допомагають сприймати світ: мислення; почуття; інтуїція; відчуття. Протилежні прояви кожної із зазначених функцій та їх комбінації створюють шістнадцять типів особистості.

Грамотність майбутнього (Future literacy). Також вважаємо за необхідне згадати про актуальний зараз напрямок проектування майбутнього освіти та суспільства взагалі з використанням ф'ючерс-компетентності. Ініціатива дослідників майбутнього з Фінляндії знаходить все більше послідовників в різних країнах Європи, й в Україні в зокрема. FutureDAY - День майбутнього – традиційно проходить в перших числах березня. Та за потреби його можна провести в будь-який період навчального року. Основна ідея проведення Дня Майбутнього полягає в тому, що прийдеши існує в наших думках, ідеях, наративах вже сьогодні, і головне – знайти можливість вербалізувати наше «внутрішнє відчуття майбутнього» та створити його спільні образи. Методичні матеріали з проведення Дня Майбутнього в школі англійською мовою можна переглянути на сайті фінського товариства дослідників майбутнього (Finnish Society for Futures Studies, FSFS).

В Україні такі дні проводились в різних містах – Києві, Харкові, Дніпрі, Кривому Розі. Пропонуємо напрацьовані матеріали однієї з таких сесій, що проводилась для освітян Києва в лютому 2020 року, перед початком пандемії. Прогнозування стосувалась можливого розвитку системи освіти.

Слабкі сигнали

- Вчитель-коуч.
- Індивідуальна освіта.
- Школа без домашніх завдань.
- Відсутність ЗНО в школах.

Тенденції

- Зміна педагогічних працівників на практиків без педагогічної освіти.
- Індивідуалізація навчання.

- Стрімкий потік інформації.
- СТЕМ-освіта.
- Домашня освіта.
- Мережеве навчання.

Мегатренди

- Професійний розвиток вчителів (Ed-camp).
- Школа без батьківських комітетів.
- Проектні технології.
- Он-лайн навчання.
- Дистанційне навчання.
- Приватні школи.
- НУШ.
- Опанування програмування з початкової школи.

Чорні лебеді (тобто неочікувані фактори впливу)

- Школа без вчителів (віртуальний вчитель).
- Зниження престижу шкільної освіти.
- Військовий стан та пов'язані з тим виклики для освіти.

Наскільки реалістичними виявився колективний прогноз, зроблений три роки тому – це залишаємо на розсуд часу. Хочемо акцентувати увагу, що такий метод може бути також корисним для організації профорієнтаційної діяльності в школі. Матеріали з організації такого заходу можна знайти на згаданому вже на сайті фінського товариства дослідників майбутнього. Адже замало мріяти про майбутнє. Його необхідно створювати своїми осмисленнями, виборами, активними діями. Ми створюємо разом – вчителі та учні, дорослі й діти, люди різного віку, люди різних країн. Ключова ознака майбутнього – вміння розмовляти й домовлятись.

Література:

1. Коропецька О.М. Профорієнтація та профпідбір: Навчальний посібник. - Івано-Франківськ, 2005. - 230с.
2. Тест на тип інтелекту. IDRlabs. URL: <https://www.idrlabs.com/ua/multiple-intelligences/test.php> (дата звернення: 04.09.2023).
3. Юрченко О. 9 типів інтелекту за Говардом Гарднером: який у ваших учнів?. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/9-typiv-intelektu-za-govardom-gardnerom-yakuj-u-vashyh-uchniv/> (дата звернення: 04.09.2023).
4. Безкоштовний тест на визначення особистості, характеристики типів, рекомендації щодо стосунків та кар'єри | 16Personalities. 16Personalities. URL: <https://www.16personalities.com/uk> (дата звернення: 04.09.2023).
5. Futures Day 2020 theme and materials, in English. Tulevaisuuspäivä. URL: <https://tulevaisuuspaiva.fi/in-english/> (дата звернення: 04.09.2023).
6. Schools: children and young people. Tulevaisuuspäivä – Tulevaisuuspäivä. URL: https://tulevaisuuspaiva.fi/wp-content/uploads/2019/02/FD-cards-schools.pdf?fbclid=IwAR0RKPW1Y565_ewu9-VPbwuqqv-i96KSMjiokaX3RgwMJBikpmRCDDbyruU (date of access: 04.09.2023).